

Уместо увода

У већ најављеном, маниру трагања за истином на основу писаних оригиналних докумената, наговештеном у првом броју *Пешчаника*, други број следи исти имиџ.

Охрабрење налазимо како у стручној, тако и културној јавности. У конкуренцији за културни догађај године, као "првенац", *Пешчаник* дели четврто и пето место од тринаест предложених културних догађања у Нишу.

Други број *Пешчаника* је препознатљивији. Настао у години јубилеја Два века од Првог српског устанка, окупио је еминентне научнике који су своја истраживања посветили тој теми.

Бриљантна, пре свега, научна казивања са научног скупа у част Двестоте годишњице Првог српског устанка од 2. априла 2004. године, а у организацији Историјског архива, надоместила су праву или највећу карику у осмишљавању обележавања јубилеја.

Запретену или недоступну писану архивску грађу (литературу), за оне који се баве другим послом, "Пешчаник" ће учинити доступном.

У том смислу, Ниш се може поносити својим прецима – учесницима у Првом српском устанку. Један од њих је Стефан Живковић Нишлија.

Био је роб и господар, ћурчија и дипломата, српски буљубаша или руски пуковник... Чамио у затвору и приман на дворовима три цара... Новчано помагао Правитељствујушчи совјет, а умро као сиромах. О њему је писао и велики аустријски канцелар Метерних, а код нас скоро нико. На основу опсежног истраживања, а трагом оскудне грађе, мр Радоје Костић је саздао несвакидашњи лик из Првог српског устанка који је стао у ред са Протом Матејом Ненадовићем, Илијом Марковићем..., а у нечему их и надвисио.

Заиста се треба присетити давно исказане мисли: *Када је добијао народ, губио је човек, али никада у српској историји није добијао човек, када је добијао народ.*

Колективно или индивидуално страдање? За свети циљ! Колико је индивидуално страдање потресно у контексту колективног?

На то питање је одговорио проф. др Предраг Пузовић, професор Богословског факултета у Београду. И не само то. На овај начин СПЦ је допринела науци не само учешћем, већ и чињеницом, а на основу историографије, о доприносу свештенства у Првом српском устанку.

Свештенство није само подстицало народ на устанак, него је било у борбама, предводило побуњену рају, одлазило у дипломатске мисије, учествовало у доношењу закона у устаничкој Србији. Међу њима је било и Нишлија. А сви су једнако били мученици и исповедници за веру православну.

А онда, када је циљ постигнут, слобода остварена, преживело свештенство се вратило својој служби у цркви.

Шта ваља рећи о збрињавању рањеника у Првом српском устанку? На то питање је одговорио уважени пуковник др Миле Игњатовић са ВМА.

На основу писма нађеног у "Хисторијском архиву српског ученог друштва", открио је да је сваки крај устаничке Србије добијао по једног народног видара. Углавном су то били Цинцари или Грци, али и Гаврил Савић из Туприје, Баба Стаја, Баба Станија... Сем видара било је и народних хирурга који су вршили сложене хируршке интервенције. Међу њима и аустријски војни хирурзи српског порекла. А Рус, др Морачевски, виши војни хирург, Србима помаже новчано и хируршким инструментаријумом. Посебно се истакао 1811. год. у борбама око Ниша. Постојала је и превентивна медицина: вакцинисање деце против великих богиња.

Учешће Нишлија у Првом српском устанку, у контексту југоисточне Србије, проф. др Борислава Лилић је обогатила научни скуп тиме што је указала на чињеницу да је од 1806. године, југоисточна Србија била поприште српско-турског ратовања, односно средиште борбених дејстава српске устаничке војске на југоисточном фронту.

Пређашња указивања на индивидуалне заслуге су само историјска потка за слагање историјске приче о Српској револуцији. Два еминентна научника: проф. др Радош Љушић и проф. др Слободанка Стојичић су својим радовима: *Устаничка војска* и *Уставно питање у устаничкој Србији*, научно уоквирили сегменте расутих, али прикупљених историјских чињеница које иду у прилог истини о стварању организоване устаничке и уставне Србије.

Проф. др Радош Љушић је указао на чињеницу да су хајдуци били прва наша устаничка или револуционарна војска и прва револуционарна војска на Балкану.

Хајдучке чете се постепено стапају у војску вожда Карађорђа. Само неколико законодавних прописа решавало је питање организације устаничке војске: 1) Карађорђево законик и 2) Уставна акта из 1808. и 1811. која регулишу питања војске, када је уведена институција Министарства војске или војног министра.

На карти *Србија 1804-1833* проф. др Радоша Љушића могу се јасно видети шест устаничких нахија које су браниле устаничку државу по фронтovima уз границу.

Уставно питање у Устаничкој Србији има своје утемељење као феномен питања јавне власти, које се поставља и разрешава све време трајања устаничке државне творевине од 1804.-1813.

За предводнике устанка и свештеничко-калуђерску интелигенцију 1804. година је имала два циља: националноослободилачки и друштвено револуционарни. У ходу устанка, често се тешко могла правити разлика између војне и цивилне власти.

Уставно питање се поставља већ са избором првих органа врховне власти:

- 1) Карађорђе као вођа Првог српског устанка 1804. године у Орашцу и
- 2) Правитељствујућег совјета 1805. године у Борку, као колегијалног органа врховне, управне и судске власти.

У мозаику вредних, презентованих радова, посебно место заузима рад Љубо-драга Поповића, архивског саветника из Београда, који је својим прилогом о прослави стогодишњице и стопедесетогодишњице од Првог српског устанка у Нишу, показао да је она била достојна.

Мерено аршином тога, али и садашњег времена, обележавање стогодишњице од Првог српског устанка 1904. године у Нишу је било богато и садржајно.

Програм прославе доноси Краљевска Влада, а носилац програма је Министарство просвете и Црквених послова.

Те године је крунисан Краљ Петар I, отворен Етнографски музеј, војни музеј. Српска Краљевска академија организује свечани скуп, у свим црквама широм Србије уклесана су имена свих погинулих у Првом српском устанку.

У Нишу председник општине нишке Ђорђе Пржић, извештава министра унутрашњих дела Стојана Протића телеграмом како се одвија прослава.

На свечаној седници нишке општине, донета је одлука да се улица од Лешјанинове до Ћеле куле прогласи улицом Вожда Карађорђа. На челу одбора у Нишу је био епископ нишки Никанор и Стеван Никшић виши учитељ нишке Гимназије. Вечерње новости посебно истичу прославу у Нишу.

Но, препознатљиви лик *Пешчаника*, иако посвећен обележавању Два века од Првог српског устанка није остао у сенци ове вредне историјске теме. Вешто је укомпоновао и радове многих научника истраживача који су својим темама обогатили часопис из археологије, историје уметности, просвете и образовања, архивистике...

Уз велики напор Редакције, поштованих сарадника и господина Ивана Редија који нам отвара врата сарадње са Бечким архивом, други број *Пешчаника* наставља свој већ утрти пут презентовања архивског блага и анимирања врских сарадника из области историографије и сродних хуманистичких наука.

Главни и одговорни уредник
